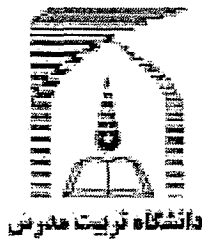

14, 1, 1, 0, 0, 1

14, 1, 1, 1

9 14 V. 2

دانشگاه تهران

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ارتباط تصویری

بررسی نقوش سکه های دوران ایلخانی موزه ملک تهران با کاربری در
گرافیک معاصر

پروژه عملی:

بازسازی نقوش سکه ها، طراحی پوستر و طراحی حروف

فریبرز خسروی

استاد راهنما:

دکتر محمد خزائی

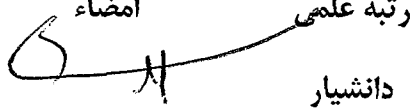

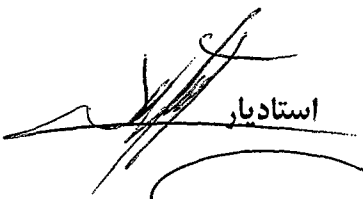

شهریور ۱۳۸۷

۱۳۸۷ / ۹ / ۱۲

۹۳۷۰۴

تأیید اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای فریبرز خسروی تحت عنوان: بررسی نقوش سکه‌های دوران ایلخانی ایران، موجود در گنجینه ملک تهران با کاربری در گرافیک معاصر - پروژه عملی: بازسازی نقوش مورد استفاده در سکه‌های ایلخانی موجود در گنجینه ملک تهران و کاربرد آنها در گرافیک معاصر و تزئینات داخلی شامل کاغذ دیواری و ... را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر محمد خزائی	دانشیار	
۲- استاد مشاور			
۳- نماینده تحصیلات تکمیلی	دکتر مهناز شایسته فر	استادیار	
۴- استاد ناظر	دکتر بهنام جلالی جعفری	استادیار	
۵- استاد ناظر	دکتر مهناز شایسته فر	استادیار	

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته ارتباطات تصویری است که در سال ۱۳۸۷ در دانشکده هنر و محیط های دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر محمد خزائی ، مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر _____ از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب غریب رحمتی دانشجوی رشته ارتباطات تصویری مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: غریب رحمتی

تاریخ و امضا:

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیات علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی که با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها / رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مصوب دانشگاه باشد.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و استاد راهنما مسئول مکاتبات مقاله باشد. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه / رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و بر اساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام می‌شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل، از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری می‌شود.

نام و نام خانوادگی

امضاء

غریب‌زاده

تقدیم به پدر و مادر ارجمندم

پرچم داران عرصه عشق و عطوفت که از برکت وجود
آن ها پای بر عرصه خاکی نهاده و هستی ام قوت گرفت.

تقدیر و تشکر

سپاس و ستایش زیبا آفرین آسمان ها و زمین که هرچه دارم از الطاف اوست. در اینجا لازم می دانم از کلیه اعضای خانواده که همواره مشوقم در راه تحصیل بوده اند و همچنین دوستان گرانقدرم که با راهنمایی ها و نظراتشان من را یاری نمودند تشکر و سپاسگذاری بنمایم.

سپاس ویژه خدمت استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر خزایی که صبورانه یاور من بودند و همچنین تمام اساتیدی که در طی این دوره من را یاری دادند.

چکیده

سکه ها از جمله اشیاء مهمی هستند که در ثبت عناصر تجسمی هر دوره از جایگاه ویژه ای برخوردارند. نقوش و نوشته های روی سکه ها می توانند نمایانگر هنر دوره آنها باشند. سکه شناسی در شناخت ادیان و مذاهب و اساطیر باستانی نیز نقش بسزایی داشته و منزلت بس ارجمندی دارد. با مطالعه آن بخوبی می توان به چگونگی ترقی و انحطاط هنر در ادوار مختلف و در میان اقوام آگاه گردید. سکه تاریخ مصور آداب و رسوم، البسه، تزیینات، جنگ افزارها، هنرهای تجسمی و گاهی معماری ملت ها است. در میان ادوار تاریخی ایران دوران ایلخانان مغول یکی از درخشانترین دوران های هنری ایران است که نمونه های آنرا می توان از آثار بجای مانده نگارگری، معماری، فلزی، مسکوکات و ... مشاهده کرد.

این پایان نامه بر این راستا است که تصاویر و نوشتارهای روی سکه های ایلخانان مغول و به صورت خاص سکه های موجود در گنجینه ملک تهران را از دیدگاه بصری، گرافیکی، تاریخی و مذهبی مورد بررسی قرار داده و از نتایج آن در جهت اهداف علمی، پژوهشی و هنری استفاده نماید. با توجه به نتایج حاصل از این تحقیق نتایج زیر بدست می آید:

- نوشتار روی سکه دارای کارکرد تزئینی نیز هستند.
- آثار تاثیرات و شعایر دینی را می توان مشاهده نمود.
- آثار تفکر آیین های مغولی در سکه ها مشاهده نگردید.
- در اکثر موارد فقط از نوشته در مسکوکات استفاده شده، نقوش حیوانی یا گیاهی به ندرت مشاهده می گردد.

واژگان کلیدی: ایلخانان مغول، مسکوکات، خوشنویسی، گرافیک، مذهب

۱ مقدمه
۵ فصل اول: سکه شناسی
۶ ۱-۱ علم سکه شناسی
۱۰ ۲-۱ تاریخ سکه
۱۰ ۱-۲-۱ قبل از پیدایش سکه
۱۳ ۲-۲-۱ پیدایش سکه
۱۵ ۳-۱ تاریخ و زمان تقویم روی سکه ها
۱۸ ۴-۱ ضرب سکه
۲۲ ۵-۱ جنس فلزات
۲۴ ۶-۱ تاثیر دین و مذهب در شکل گیری سکه و نقوش آن
۳۳ ۷-۱ نقش و خط
۳۸ فصل دوم: ایلخانان مغول
۳۹ ۱-۲ مقدمه تاریخی
۴۱ ۲-۲ دین و مذهب در عصر ایلخانان
۴۳ ۳-۲ هنر و صنعت در عصر ایلخانان مغول
۴۴ ۴-۲ سکه های دوره ایلخانان مغول
۴۶ ۵-۲ شکل، جنس تصاویر و نوشتار روی سکه های ایلخانان مغول
۴۷ ۶-۲ ضربخانه های ایلخانان مغول
۴۸ ۷-۲ سال شمار ایلخانان
۴۸ ۸-۲ سال شمار ایلخانان رقیب یکدیگر
۴۹ فصل سوم: بررسی سکه های دوران ایلخانی موجود در گنجینه ملک
۵۰ معرفی موزه ملک
۵۱ ۳-۱ بررسی مشخصات سکه ها
۵۲ ۳-۱-۱ سکه های دوران هولاکو
۵۷ ۳-۱-۲ سکه های دوران اباقا
۵۸ ۳-۱-۳ سکه های دوران احمد

۵۹ ۳- ۱- ۴ سکه های دوران ارغون
۶۶ ۳- ۱- ۵ سکه های دوران غازان
۷۱ ۳- ۱- ۶ سکه های دوران اولجایتو
۷۳ ۳- ۱- ۷ سکه های دوران ابوسعید
۷۸ ۳- ۱- ۸ سکه های دوران محمد
۷۹ ۳- ۱- ۹ سکه های دوران سلیمان
۸۱ ۳- ۱- ۱۰ سکه های دوران بهادرخان
۸۳ ۳- ۱- ۱۱ سکه های با دوره نامشخص
۸۴ ۳- ۲- جداول
۸۴ ۳- ۲- ۱ نقوش حیوانی
۸۵ ۳- ۲- ۲ نقوش گیاهی و هندسی
۸۷ ۳- ۲- ۳ حاشیه ها
۹۰ ۳- ۲- ۴ انواع کلمه "لا"
۹۱ ۳- ۲- ۵ انواع عبارت "محمد رسول الله"
۹۳ ۳- ۲- ۶ انواع عبارت "لا اله الا الله"
۹۵ نتیجه گیری
۹۶ واژه نامه
۹۸ معرفی پروژه عملی
۱۰۷ منابع و مأخذ فارسی
۱۰۹ منابع و مأخذ لاتین
۱۱۰ چکیده انگلیسی

فهرست تصاویر

صفحه	تصویر
۱۲	تصویر ۱- اوتن (حلقه طلا)
۲۱	تصویر ۲- نمونه ای از وسایل ضرب سکه
۲۱	تصویر ۳- نمونه ای از قالب ضرب سکه
۲۴	تصویر ۴- سکه اژین
۲۶	تصویر ۵- نمونه ای از سکه های ساسانی
۲۹	تصویر ۶- سکه الجایتو با نام ۱۲ امام
۲۹	تصویر ۷- سکه ابوسعید
۳۰	تصویر ۸- سکه شاه عباس
۳۴	تصویر ۹- خط هیروگلیف
۳۵	تصویر ۱۰- لوح گلی شوش

مقدمه

قدمت بعضی از رشته های هنری در تاریخ تمدن بشری بقدری وسیع است که شروع آنها را می توان از زمانی دانست که انسان عهد حجر، سنگ را تراش داد و وسایل و ابزاری برای حوائج روزمره خود تهیه نمود. انسان غارنشین که با صید و شکار حیوانات استفاده می کرد، از استخوان آنها آلاتی چون درفش، سوزن و زوبین ساخت و روی آنها کنده کاری نمود. هنر که از دوران قدیم ماقبل تاریخ شروع گردید، در طول تاریخ به صورت ظروف سفالی، فلزکاری حکاکی، معماری، حجاری، نقاشی و مجسمه سازی جلوه گری می نماید و هر رشته توسط بسیاری از متخصصان، مورخان، باستان شناسان و هنرمندان مطالعه گردید و مشخص شد که هر یک از شعبات هنری در طول زمان، چگونه راه تحول را طی کرده و ارتباط آنها با یکدیگر چگونه بوده است.

تحقیق و مطالعه نقوش روی سکه قسمت مهمی است که ارتباط مستقیم با تاریخ هنر دارد، علاوه بر آثار سفالی، سنگی و ... سکه ها از جمله قدیمی ترین آثار ساخته دست بشر است؛ بیشتر این مسکوکات به خاطر فلزی بودن آنها از قدمت بسیار بالایی برخوردار هستند. اشکال، تصاویر، نوشته ها و سایر عناصر هر سکه می توانند اطلاعات تجسمی هر دوره تاریخی را به ما ارائه دهند.

نقش دریک^۱ هخامنشی تصویر شاهنشاه را با لباس، تاج، ترکش بر پشت، کمان و نیزه به دست نشان می دهد. در بین سکه های مختلف هخامنشی به سکه هایی برمی خوریم که از لحاظ هنری بسیار ممتاز است و می رساند که حکاک آن هنرمند واقعی بوده است، مثل نقش سکه تیسافرن ساتراپ هخامنشی در سارد یا چهار درهمی صیدا که یک طرف آن نقش بسیار عالی و ظریف اردشیر سوم که سوار بر ارابه و طرف دیگر آن کشتی جنگی منقور است. در سکه های یونان گاهی هنر حجاران بزرگ مانند فیدياس^۲ و پراکزیتل^۳ کپیته شده است و این سکه ها نه تنها از لحاظ هنری ارزش دارند، بلکه سند قطعی آثار هنرمندان بزرگ می باشند.

۱. سکه طلای هخامنشی

۲. *Phidias* بزرگترین مجسمه ساز یونانی که در سال ۴۳۱ ق.م در آتن متولد شد.

۳. *Praxiteles* حجار مشهور یونانی متولد سال ۳۹۰ ق.م که مجسمه معروف ونوس از آن اوست.

یکی از بهترین شاهکارهای هنری که در ضمن تحول هنر، تاریخ یک قرن را روشن می کند، سکه های سیراکوس^۴ است. اولین چهار درهمی ها که مربوط به اواسط قرن پنجم قبل از میلاد بوده است، دارای سبک خشن و فاقد ظرافت می باشد. در سال ۴۸۰ ق.م ژلون^۵ فرمانروای مطلق العنان سیراکوس، که کارتاژی ها را مغلوب نمود، ده درهمی هایی بدین مناسبت منتشر ساخت که تمام منتقدین هنری متفق القول می گویند از لحاظ زیبایی و قدرت طراحی بی نظیر و جزو شاهکارهای هنری دنیای قدیم است.^۶

سکه های اسکندر چه آنهایی که از ضرابخانه های یونان بیرون آمده و چه در ممالک مختلف دیگر، که به ضرب آسیایی معروف است، اغلب جزو شاهکارهای هنری می باشد. چهار درهمی های مهرداد دوم و فرهاد سوم اشکانی و سکه های متنوع اردشیر اول، شاپور اول، بهرام اول و هرمز دوم ساسانی نیز از لحاظ نقش و طرح حکاکی بسیار قابل تحسین می باشند.

موضوع این پایان نامه بررسی نقوش و نوشتارهای روی سکه ها است، که هر یک می تواند نمایانگر هنر دوره خود باشند. سکه ها از جمله اشیاء مهمی هستند که در ثبت عناصر تجسمی هر دوره از جایگاه ویژه ای برخوردارند. از آنجایی که سکه های دوره ایلخانی با توجه به نقوش و نوع خط مورد استفاده از جایگاهی خاص برخوردار بوده و بسیار غنی هستند، به عنوان بازه زمانی مورد تحقیق انتخاب گردید؛ همچنین با توجه به تعدد و عدم بررسی آثار موجود در گنجینه ملک تهران از منظر زیبایی شناسانه، به صورت خاص به سکه های دوران ایلخانان مغول موجود در گنجینه پرداخته شده است. در این رساله تلاش بر این است تا با توجه به فرضیه های زیر:

- نقوش مورد استفاده بیشتر از نوع نقوش حیوانی و انسانی است.
- نوع قلم خاصی در نوشته های این دوره به چشم می خورد.

۴. Syracuse شهر و بندر معروف سیسیل که در سال ۷۳۴ ق.م توسط مهاجرین کرتی ایجاد و پس از مدتی یکی از مهمترین و آباد ترین شهرهای سیسیل گردید، از آثار، معابد، بناها، و تئاترهای این دوره فقط خرابه هایی به جا مانده و از ساکنین اولیه این سرزمین ادوات، آلات و ابزار مختلف فلزی و گلی به دست آمده است.

۵. Gelon

۶. بر روی سکه های سیراکوس اغلب نام هنرمند حکاک مانند سیمون (Cimon) هنرمند یونانی که در قرن چهارم می زیسته و اونتوس (Evainetos) و چند حکاک معروف دیگر نقر شده است.

- آثار تفکر آیین های مغولی در نقوش سکه های اوایل دوران ایلخانی قابل ردیابی است.

به اهداف زیر دست پیدا کنیم:

- روشن کردن برخی جنبه های مجهول در مورد نقوش مورد استفاده در سکه های این دوران و کاربرد این نقوش در شاخه های مختلف هنرهای معاصر ایران و به خصوص، ارتباط تصویری و همچنین کمک به جستارهای علمی در بخش باستان شناسی

- کمک به دانشجویان، محققان و کلیه افراد و سازمان هایی که پیرامون فرهنگ و هنر ایران دوران ایلخانی و بویژه در زمینه طراحی و نقوش سکه ها فعالیت دارند.

- امکان استفاده از دستاوردهای هنرمندان گذشته در جهت تغییر و تحول استفاده از خط در گرافیک معاصر.

شیوه انجام تحقیق شامل روش های تاریخی، توصیفی و تجربی است. مواد تحقیق مسکوکات دوران ایلخانان مغول موجود در گنجینه ملک تهران است. در این پژوهش تاکید بر روش میدانی بصورت بازدید از موزه بوده و در مواردی از روش کتابخانه ای نیز بهره گرفته خواهد شد. مهمترین ابزار گردآوری اطلاعات در این تحقیق مراجعه حضوری به به گنجینه ملک و بررسی نقوش موجود بر روی سکه های مربوطه می باشد؛ همچنین از روش های متداول تحقیق کتابخانه ای نظیر استفاده از عکس ها، فیش ها و مستندات تاریخی نیز مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

رساله حاضر شامل چهار فصل می باشد که اهم موضوعات مطرح شده در فصول آن به شرح زیر می باشد. در فصل اول به معرفی علم سکه شناسی، تاریخ و چگونگی پیدایش سکه، تاریخ و تقویم درج شده در سکه ها، چگونگی ضرب سکه ها و جنس آنها پرداخته شده و سپس به بررسی نقش دین و مذهب در شکل گیری سکه ها و نقوش آنها و همچنین خطوط مورد استفاده شده در آن ها پرداخته شده است. در فصل دوم پس از مقدمه تاریخی درباره ایلخانان مغول، به بررسی دین، مذهب، هنر و صنعت در این عصر پرداخته شده است؛ سپس سکه های ایلخانان مغول و شکل و تصاویر روی آن ها و همچنین ضرابخانه های این دوران، معرفی شده است. فصل سوم به بررسی دقیق تر سکه

های ایلخانان مغول موجود در گنجینه ملک تهران از منظر تصاویر، نوشتار و مشخصات آن ها پرداخته است. در پایان نیز به نتیجه گیری و جمع بندی اختصاص پرداخته می شود.

فصل اول:
سکه شناسی

۱-۱ علم سکه شناسی

"سکه شناسی قسمت مهمی از باستان شناسی است که شاهد زنده ای از تمدن دنیای قدیم و ملل مختلف می باشد. علم سکه شناسی توانسته است بزرگترین خدمت را برای روشن شدن تاریخ گذشته بنماید و گوشه های تاریک و مبهم را روشن و حل کند. سکه هر دوره نماینده عادات، آداب، خط، زبان، هنر، مذهب، تمدن، ارتقاء، انحطاط وضع اجتماعی، ثروت، یا ورشکستگی، ارتباطات تجارتي ملت و مملکتی است و در حقیقت منبع اطلاعات صحیح و دقیق از دنیای قدیم، یعنی از دورانی که سکه ایجاد گردیده تا به حال می باشد."^۷

"سکه شناسی در شناخت ادیان و مذاهب و اساطیر باستانی نیز نقش بسزایی دارد و منزلت بس ارجمندی دارد و با مطالعه آن بخوبی می توان به چگونگی ترقی و انحطاط هنر در ادوار مختلف و در میان اقوام آگاه گردید. با مطالعه شهرهایی که سکه در آنها ضرب شده، می توان جغرافیای تاریخی آن مناطق را با دقت بیشتری تدوین و ترسیم نمود و شهرهای فراموش شده و گمشده را بازشناخته، حتی از محل دقیق آنها آگاه شد. سکه معیاری سودمند برای شناخت مقیاسها و اوزان در ادوار گذشته به شمار می رود. سکه تاریخ مصور آداب و رسوم، البسه، تزیینات، جنگ افزارها و گاهی معماری ملتهاست."^۸

با چه زحمت و مجاهدتی علمای باستان شناسی توانسته اند آثار هنری، ابنیه، معابد و مقابر ویران قدیم را از روی قرینه به طور ناقص و گاهی با تصور از آنچه از بنا بجا مانده تعمیر و تا حدی به صورت اصلی در آوردند و با حقیقت زمان تطبیق دهند. در این قسمت سکه، حلال مشکل شده و کمک شایانی به تاریخ هنر دنیای قدیم کرده است. روی اغلب سکه های یونان صورت خدایان افسانه ای و بناهای تاریخی مانند کولیزه^۹ و معبد آرتمیس^{۱۰} در

۷. ملکزاده بیانی، تاریخ سکه از قدیمی ترین ازمینه تا دوره ساسانیان، جلد ۱ و ۲، تهران، انتشارات دانشگاه تهران

، چاپ ششم، بهار ۱۳۸۱، ص ۱۲

۸. علی اکبر سرفراز و فریدون آوزرجمانی، سکه های ایران، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۷۹، ص ۳

۹. محل نمایش جنگ حیوانات وحشی با انسان

۱۰. *Artemis* یکی از خدایان افسانه ای یونان

افز^{۱۱} یا آکریپول آتن^{۱۲} و غیره منقوش گردیده است و این نمونه های دقیق و ظریف برای تعمیر بناها و نقص و شکستگی مجسمه ها مطابق اصل، بزرگترین کمک و راهنما شده اند. بر روی سکه های فنیقیه، علاوه بر نقش حیوانات، نقش قلاع و استحکامات جنگی نیز دیده می شود. این نمونه دقیق و ظریف می تواند طرز و طرح ساختمان آن دوره را نشان دهد یا نقش کشتی جنگی در روی سکه های صیدا که طرز ساختمان کشتی را به طور صحیح و کاملی برای اهل تحقیق تاریخ کشتی سازی روشن می سازد.

تصویر ارباب انواع، شاهزادگان، سلاطین و طرز کلاه، لباس و آرایش مو، کمک مؤثری به علم آثار مادی، عادات و رسوم ملل می نماید. سکه چهار درهمی صیدا که در یک طرف نقش کشتی جنگی بر روی امواج آب دیده می شود و طرف دیگر شاهنشاه هخامنشی اردشیر سوم سوار بر گردونه ای که دو اسب قوی هیکل آن را می کشند و در مقابل او ارابه ران تسمه های قطور اسبها را گرفته است و در پشت گردونه نگهبان شاهی سایبان به دست در حرکت است، معرف وضع کشتیرانی در ۲۴۰۰ سال قبل و ساختمان گردونه، نوع لباس، آداب و رسوم سوار شدن بر آن را به طرز دقیقی نشان می دهد و در حقیقت این قطعه فلز کوچک منقوش، تاریخ واقعی و مدرک صحیح قسمتی از تاریخ آن دوران است.^{۱۳} نقش سکه های مختلف یونان و آتن قبل از سولون^{۱۴} علامت خانوادگی نجبای محلی است و این نشانه می تواند نفوذ و قدرت این خاندانها را که هفت قرن قبل از میلاد می زیسته اند روشن سازد. بعد از سولون وضع تغییر کرد و هر کسی که به قدرت می رسید و حکومت را در دست داشت، در روی سکه نقش مظهر رب النوع مورد پرستش خود را می گذاشت. مثلاً پیزیسترات^{۱۵} در سال ۵۶۱ ق.م وقتی فرمانروای مطلق آتن شد، به ضرب سکه های معروف آتن اقدام کرد و نقش آتنا^{۱۶} خدایی را که مورد پرستش بود، بر روی سکه های این دوره آتن که دارای تمام خصائص هنر ایونی است و صورت آتنا شباهت

۱۱. Ephese شهر قدیم ایونی در ساحل دریای Egee که هنوز خرابه های آن باقی است

۱۲. Acropole d'Athenes خرابه های آتن که در بلندی روی تخته سنگ عظیمی قرار گرفته است.

۱۳. علی اکبر سرفراز، فریدون آورزمانی، سکه های ایران، تهران، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۷۹، ص ۱۲

۱۴. Solon قانونگذار معروف آتن (۵۵۸-۶۴۰ ق.م)

۱۵. Pisistrate فرمانروای آتن که چند بار از شهر اخراج شد، ولی باز به قدرت رسید و حکومت را به پسرش

Hypparque تفویض کرد.

۱۶. Athena ربه النوع اندیشه و فکر و دختر زئوس خدای بزرگ یونان

کاملی به صورت مجسمه ها دارد، به دست هنرمندان ایونی ساخته شده و جزو هنر آن دوره محسوب می شود. در روی سکه های شهرها و ممالک یونانی و آسیای صغیر که در تصرف ایران بودند، اغلب نقش خدایان محلی دیده می شود، مانند سکه "تریپاد" ساتراپ هخامنشی در کیلیکیه^{۱۷} که نقش هرکول^{۱۸} و سکه های داتام^{۱۹} که نقش زئوس^{۲۰} یا بعل^{۲۱} که معرف مذهب هر محل است، منقوش است. قسمت مهمی از آثار هنری ساسانی که فلزکاری و زرگری است و خوشبختانه قطعاتی بسیار جالب از صحنه های شکار، رزم و بزم از حفاریها بدست آمده است، به واسطه تطبیق با سکه های آن دوره که تصویر کامل هر یک از سلاطین به طور دقیق و ظریف از تزیین سر و سینه، آرایش مو و تاج است، می توان این شاهکارهای هنری را با نهایت صداقت مشخص و منتسب به هر یک از شاهان واقعی نمود.^{۲۲}

یکی از امتیازات مهم سکه در مقایسه با اشیاء و مواد فاسد شدنی، از قبیل چوب، پارچه، استخوان، پوست و غیره ساخته می شده اند که در طول قرون تحت تاثیر خاک و سایر عوامل فرساینده تغییر شکل یافته، ناقص و معیوب گردیده اند، اما چون سکه ها از فلزاتی، مانند طلا و نقره و آلیاژهایی، مانند برنز ساخته شده اند، نسبت به یافته های دیگر بسیار مقاوم بوده، در بسیاری مواقع کاملاً صحیح و سالم باقی مانده اند. بعلاوه، در دوره هر فرمانروا، تعدا بسیاری سکه های مشابه ضرب شده که بالطبع نمونه هایی از آنها از دستبرد زمانه محفوظ مانده اند. سکه سندی است مکتوب و کتابی کوچک، اما پر محتوی که بعضی از دوران های تاریخی را فقط با مطالعه و بررسی آن می توان روشن و آشکار نمود. برای مثال ساسانیان در کوششی حساب شده برای مشروع نمودن حکومت خود بسیاری از آثار روزگار فرمانروایی پارتیان را از میان بردند و آگاهی تاریخی ما از کارنامه اشکانیان بیشتر از منابع رومیان - که دشمنان سرسخت پارتیان به شمار می رفتند، به دست می آید و مسلماً نوشته تاریخنگاران آنها از اغراض و جانبداری از دولت روم خالی نبوده، تحریف

۱۷. Cilicie مملکت کوهستانی در آسیای صغیر

۱۸. Hercule یکی از خدایان بزرگ یونانی

۱۹. داتام، ساتراپ کیلیکیه و سینوپ

۲۰. Zeus خدای خدایان یونان

۲۱. Baaltarz یا بعل، خدای محلی

۲۲. مجموعه مهمی از این ظروف نقره و طلا در موزه لنینگراد است.

تاریخ در نوشته های آنها بخوبی مشهود است. آثار پارتیان را ساسانیان نابود کردند و مورخان رومی، تاریخ پارتیان را با تعصب نسبت به حکومت و احساسات ملی سرزمین خود نوشتند. بنابراین برای شناخت کارنامه پانصد ساله اشکانیان، سکه های آنان ارزنده ترین سرچشمه مدارک گرانبهائی تاریخ ایران به شمار می روند که با مطالعه آنها نام شهرها، فرمانروایان، تاریخ ضرب سکه، علایم و نمادهای دینی و تصویر الهه ها و ایزدان مذهب زرتشت و شعارهای مقدس آن دوران مشخص می شود. سکه های اسلامی گنجینه عظیمی هستند که عقاید مذهبی و جلوه های هنر و فرهنگ این دوران را به نمایش می گذارند. استفاده از آیات قرآن بر روی سکه ها، نشان دهنده این واقعیت است که زندگی در جامعه اسلامی در همه ابعاد با دین درآمیخته و سرزمین پهناور ایران، بستر بسیاری از تحولات عظیم تاریخی و اجتماعی بوده است و حکومتها با استناد به آیات و روایات به حیات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خود ادامه می داده اند.^{۲۳}

۲۳. لوئی رابینو، آلبوم سکه ها، نشان ها و مهرهای پادشاهان ایران، ترجمه محمد مشیری، تهران، انتشارات

امیرکبیر، ۱۳۵۳، ص ۱۲۰ و ۱۲۱